

Р. М. Опацькийкандидат юридичних наук, старший юрисконсульт
Управління поліції охорони в Дніпропетровській області

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Визначено основні чинники, що актуалізують необхідність проведення адміністративно-правового дослідження проблеми формування та реалізації концептуальних засад державної ювенальної політики в Україні. Автором відстоюється позиція про те, що сутність дослідження концептуальних засад формування ювенальної політики як форми специфічного зовнішнього впливу держави, уповноважених органів на відповідні суспільні відносини полягає в утвердженні волі держави і захисту особистих суспільних інтересів дітей.

Ключові слова: концептуальні засади, дитина, державна ювенальна політика, дослідження, актуалізація.

Постановка проблеми. Останнім часом у науковій, спеціальній літературі та в засобах масової інформації постають питання, так чи інакше пов'язані із започаткуванням нової політико-правової концепції формування ювенальної політики, яка сьогодні є глобальною проблемою забезпечення правопорядку не тільки в Україні, а й в усьому світі.

Протиріччя взаємозв'язку процесів, які визначають стабільний та тривалий розвиток України на сучасному етапі реформування її державно-правових основ, вимагає наукового аналізу проблем забезпечення прав дітей на концептуальному рівні з розширенням царини традиційної методології та використанням таких іноді недооцінених прикладних аспектів, як адміністративно-правові та інформаційно-правові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин досить ґрунтовно розглядалися в адміністративно-правовій літературі та наукових дослідженнях провідних учених-адміністративістів – В. Авер'янова, Д. Бахраха, О. Бандурки, Ю. Битяка, І. Голосніченка, Є. Додіна, Р. Калюжного, Л. Ковалюка, Т. Коломоець, В. Колпакова, А. Комзюка, Д. Лук'янця, Р. Мельника, О. Остапенка, В. Петкова, Д. Приймаченка, О. Рябченко, Л. Савченко, В. Шкарупи, Х. Ярмак та інших, однак комплексного вивчення концептуальних засад формування ювенальної політики не здійснювалось.

Мета статті полягає у дослідженні концептуальних засад формування ювенальної політики як форми специфічного зовнішнього впливу держави, уповноважених органів на відповідні

суспільні відносини з метою утвердження волі держави і захисту особистих суспільних інтересів дітей.

Виклад основного матеріалу. Основні напрями розвитку ювенальної галузі українського права кореспондуються із загальними положеннями ювенальної політики держави; можна навіть стверджувати, що розвиток ювенального права повною мірою залежить від концептуальних засад такої політики на державному рівні.

Правовий статус неповнолітніх насамперед зумовлюється двома важливими факторами: віковими особливостями і соціальним становищем. Встановлення вікових критеріїв у праві дозволяє визначити міру реалізації прав і законних інтересів та міру відповідальності неповнолітніх [1, с. 56].

Як соціально-демографічна група суспільства неповнолітні особи характеризуються не лише віковими ознаками, а й місцем, яке вони посідають у соціальній структурі суспільства, особливостями соціального становлення та розвитку. Так, зазначена група має низку особливостей.

Сучасний період соціально-економічного розвитку України характеризується поглибленням суперечностей різного характеру, зокрема в галузі охорони прав і законних інтересів неповнолітніх, а також загостренням проблем соціальної дезадаптації дітей і підлітків.

Структуру системи побудови державної ювенальної політики можна відобразити таким чином.

1. Правові заходи (юридична, кримінологічна складові):

а) захист прав неповнолітніх;
 б) профілактика антигромадського способу життя, зокрема правопорушень.

2. Заходи соціального захисту неповнолітніх:

а) виплати грошової допомоги, пенсій у разі втрати годувальника, інвалідності;

б) соціальна адаптація і реабілітація відповідних груп неповнолітніх.

3. Організаційні заходи – це діяльність суб'єктів профілактики, що здійснюють захист неповнолітніх (правоохоронних органів, органів охорони здоров'я, освіти тощо).

4. Технічне, кадрове і фінансове забезпечення вказаних елементів системи [2, с. 109].

Проте сама тема захисту прав неповнолітніх у нашій країні асоціюється насамперед із сімейним правом, Сімейним кодексом України.

При цьому слід зазначити, що статті Сімейного кодексу, визначаючи коло відносин, регульованих сімейним законодавством, не виокремлюють захист прав неповнолітніх. Вони ніби розчинені в регулюванні особистих (немайнових) і майнових відносин членів сім'ї, до якої належать і неповнолітні діти.

Складність захисту прав дитини полягає не лише у використанні різних за своєю галузевою належністю правових норм, а й у комплексному характері самого сімейного права. Його основу становлять і так звані норми матеріального права, й адміністративно-правові, і розпорядження суто цивільно-процесуального характеру.

Відсутність ефективних механізмів захисту прав дітей, особливо права на життя і виховання у сім'ї, призводить до постійного зростання кількості дітей, які виховуються у державних дитячих установах.

У зв'язку з цим завдання законодавця як реалізатора державної ювенальної політики полягає у тому, щоб максимально захистити підростаючу людину від можливої негативної дії як усередині сім'ї, так і в рамках інших соціальних інститутів [3, с. 68].

Таким чином, формування концепції державної ювенальної політики повинно базуватись на основних догмах, що мають забезпечувати реалізацію прав та інтересів неповнолітніх і їхній захист.

Одним з основних напрямів державної ювенальної політики є забезпечення усебічного, гармонійного розвитку неповнолітніх. Усебічний та гармонійний розвиток неповнолітніх можливий за умови дотримання єдності та взаємодії таких його основних складових, як освіта, патрі-

отичне виховання, фізичне виховання та спорт, культура та дозвілля, формування здорового способу життя, участь у громадському житті.

Доступ неповнолітніх до отримання соціальних благ забезпечується суспільством через мережу соціальних інституцій для задоволення потреб кожної молодої людини відповідно до її інтересів та здібностей. Такий доступ є комплексним поняттям, що, з одного боку, передбачає обов'язок держави та суспільства у наданні широкого спектру послуг для молоді, а з іншого – активну позицію молодих людей у їхньому свідомому виборі та використанні запропонованих прав, благ та гарантій [4, с. 76].

Крім того, відповідно до ст. 11 Закону України «Про рекламу» засоби масової інформації повинні розміщувати соціальну рекламну інформацію (пропаганда здорового способу життя, проблеми ВІЛ/СНІДу, профілактика правопорушень та ін.) безкоштовно в обсязі не менше 5% ефірного часу (друкованої площі), відведеного для реклами.

Взагалі антиалкогольна та антинаркотична пропаганда повинна проводитись із дитячого садка, тривати у школі, у вишах. На її підтвердження необхідно звести до мінімуму показ і прокат відеофільмів, комп'ютерних ігор, які пропагують насильство (жорстокість), уживання наркотиків, алкоголю, сексуальну розкутість.

Вкрай важливим є напрям запобігання та протидії екстремізму, агресії, насильству та асоціальної поведінці серед неповнолітніх, серед завдань якого – припинення діяльності екстремістських угруповань, просвітницька робота з нейтралізації екстремістських ідей і проектів, впровадження нових технологій соціалізації та реабілітації молодих людей, схильних до агресії, насильства й правопорушень.

Ювенальна політика у сфері працевлаштування та зайнятості неповнолітніх здійснюється державою через розвиток інфраструктури, що передбачає створення та підтримку спеціалізованих організацій, які здійснюють діяльність щодо зайнятості неповнолітніх, її професійної орієнтації, професійної підготовки та перепідготовки, а саме: центри тимчасової сезонної зайнятості, молодіжні біржі праці, бізнес-інкубатори для молоді, студентські трудові загони, молодіжні об'єднання та центри праці тощо [5, с. 99].

Серед шляхів сприяння зайнятості та працевлаштуванню неповнолітніх можна виокремити:

1) створення системи аналізу та прогнозу щодо попиту на професії на ринках праці й адекватного реагування системи освіти та працевлаштування;

2) збереження гарантії першого робочого місця, адаптацію та підвищення конкурентноздатності неповнолітніх на ринку праці, розширення можливостей здобуття професійної освіти;

3) розробку та імплементацію заходів із квотування робочих місць для молоді тощо.

Ще одним напрямом державної ювенальної політики є профілактика антигромадського способу життя, зокрема й правопорушень, яка має на меті реалізацію таких завдань.

Щодо вдосконалення та підвищення ефективності заходів регулювання поведінки неповнолітніх, то така діяльність має здійснюватись на основі аналізу їхньої криміногенної активності, а також спроможності системи суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх нейтралізувати передумови негативної поведінки й мінімізувати її наслідки.

Особливу увагу слід зосередити на змістовності й моральній допустимості сучасної інформаційної продукції (кіно- та мультфільмів, реклами, сайтів у мережі Інтернет, комп'ютерних ігор тощо).

У цьому аспекті доцільно було б підтримувати створення виховних інтерактивних інтернет-ресурсів, комп'ютерних ігор, соціальної реклами, пропаганди здорового способу життя, підвищення ролі спортивних змагань у житті неповнолітніх тощо [6, с. 10].

Необхідно забезпечити жорсткий контроль з боку держави щодо такої продукції, зокрема шляхом встановлення у чинному законодавстві підвищеної відповідальності за виготовлення, трансляцію та реалізацію продукції, що має негативний вплив на культурно-виховну діяльність держави стосовно неповнолітніх.

Ювенальна політика покликана реалізувати основні соціальні цілі неповнолітніх, такі як гарантія конституційних прав на соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток; створення рівних умов для відтворення, розвитку та всебічної самореалізації особистісного соціального потенціалу кожного неповнолітнього; забезпечення зайнятості, профілактика правопорушень та ін.

Підсумовуючи, слід зазначити, що пріоритетними напрямами розвитку правової політики в галузі розвитку ювенальної політики в Україні є:

1) об'єднання зусиль усіх гілок влади: законодавчої, виконавчої і судової, а також органів місцевого самоврядування у справі виховання підростаючого покоління, профілактики правопорушень неповнолітніх;

2) розвиток і зміцнення сімейної політики, оскільки ідеологія захисту прав дитини першочергове значення у справі виховання дитини надає родині. Пріоритет сім'ї очевидний і беззаперечний;

3) економія кримінальної репресії стосовно неповнолітніх: акцент на призначення судом виховних і реабілітаційних (профілактичних) заходів, а також перевага призначення покарань, які відбуваються у суспільстві (умовне засудження, обов'язкові роботи, виправні роботи);

4) вдосконалення механізмів роботи з неповнолітніми правопорушниками, зокрема залучення та пошук нових форм і методів профілактичної (виховної, навчальної, дозвільної та іншої) діяльності на державному та місцевому рівнях;

5) посилення координації діяльності всіх структур, зайнятих на місцевому і регіональному рівнях виховною, профілактичною роботою з молоддю;

6) можлива реалізація різного роду пілотних проектів із впровадження окремих елементів ювенальної юстиції;

7) послідовна, чітко спланована діяльність із реалізації регіональних і муніципальних програм профілактики підліткової злочинності, у цілому правової діяльності в регіоні;

8) введення посад уповноважених у справах дитини в територіальних одиницях;

9) прийняття регіональних законів, що захищають права дітей, підлітків, які сприяють зниженню кількості правопорушень, скоєних підлітками;

10) інформаційна підтримка ювенальної тематики, зокрема в Інтернеті, розвиток механізмів інформаційно-виховної роботи з підлітками та батьками в конкретних місцевих утвореннях.

Висновки і пропозиції. Наведений перелік не повинен розглядатись як вичерпний. Деякі прогалини в системі попередження соціальної дезадаптації підлітків можуть бути заповнені шляхом формування спеціальних установ у ювенальній системі, які здійснюють вивчення та аналіз проблем і причин девіантної поведінки підлітків; спостереження за дітьми «групи ризику»; проведення індивідуальної профілактичної роботи з неповнолітніми і родинами, що перебувають у соціально небезпечному стано-

вищі; надання безкоштовної юридичної та психологічної допомоги неповнолітнім, організацію реабілітаційного простору для неповнолітніх правопорушників до і після стадії судового розгляду.

Значну цінність у цьому аспекті мають також докладні розробки фахівців у галузі соціології із питань організації інституту соціальних працівників [7], впровадження примирних процедур позасудового вирішення конфліктів у кримінальний процес, застосування нових технологій соціалізації неповнолітніх [8].

Необхідно вказати на умовність запропонованої у цій роботі структури ювенальної системи, що спирається в основному на емпіричний підхід. Водночас як перша спроба, орієнтована на моделювання структурних взаємозв'язків ювенальної системи та з'ясування місця у ній ювенальної юстиції, вона може бути базою для дискусії та подальшої наукової розробки цієї теми.

Ювенальна політика як політика захисту та реалізації прав дітей визначається законодавством України як один із основних напрямів державної політики щодо соціального захисту населення, тому має передбачати необхідність багатосекторальної діяльності, залучення до неї держави, громади, некомерційних та комерційних неурядових організацій та індивідів.

Список використаної літератури:

1. Валевський О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : [монографія] / О.Л. Валевський. – К., 2008. – С. 56.

2. Крестовська Н.М. Ювенальне право України. Историкотеоретичне дослідження : [монографія] / Н.М. Крестовська. – Одеса, 2008. – С. 109.
3. Капська А.І. Захист прав дитини як соціально-педагогічна проблема / А.І. Капська // Соціальна педагогіка : [підруч.] / за ред. А.Й. Капської. – К., 2003. – С. 68.
4. Гайдучький П. Фінансування соціальної політики / П. Гайдучький, О. Подолеєва. – К., 2005. – С. 76.
5. Лібанова Е.М. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку : [монографія] / Е.М. Лібанова. – К., 2009. – С. 99.
6. Лисенко Х. Право дитини, позбавленої батьківського піклування, на особливий захист і допомогу держави: міжнародно-правовий аспект / Х. Лисенко // Право України. – 2008. – № 6. – С. 10.
7. Защита прав ребенка. Социальные и юридические аспекты // Работа с детьми группы риска. – Вып. 10. – М., 2000. – С. 30–36; Ювенальная юстиция: правовые и технологические аспекты // Работа с детьми группы риска. – Вып. 7. – М., 2000. – С. 80–84; Детский приют как центр медико-социальной помощи детям, попавшим в кризисную ситуацию // Работа с детьми группы риска. – Вып. 8. – М., 2001.
8. Качество профилактических систем и восстановительные программы: от пилотных проектов к масштабной практике / под общ. ред. С.В. Галушкина. – М., 2004. – С. 30–86; Социальная работа с несовершеннолетними. Опыт организации социальной службы // Работа с детьми группы риска. – Вып. 2. – М., 2000.

Опацкий Р. Н. Концептуальные основы формирования ювенальной политики

Определены основные факторы, которые актуализируют необходимость проведения административно-правового исследования проблемы формирования и реализации концептуальных основ государственной ювенальной политики в Украине. Автор отстаивает позицию о том, что сущность исследования концептуальных основ формирования ювенальной политики как формы специфического внешнего воздействия государства, уполномоченных органов на соответствующие общественные отношения заключается в утверждении воли государства и защиты личных общественных интересов детей.

Ключевые слова: концептуальные основы, ребенок, государственная ювенальная политика, исследование, актуализация.

Opatsky R. N. Conceptual bases of juvenile policies formation

The author determined the main factors that actualize the need for administrative and legal study of the problem of formation and realization of the conceptual foundations of the state of juvenile policies in Ukraine. The author advocates the position about the essence of the study of the conceptual foundations of the formation of the juvenile politics as a form of specific external influence the state authorized bodies in the corresponding social relations, in a statement concerning the state of will and personal protection of public interests of children.

Key words: conceptual bases, child, juvenile public policy, research, actualization.